

Nótári Tamás habilitált egyetemi docens,
Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar
Polgári Jogi és Római Jogi Tanszék

***Contentio dignitatis* – tényálláskezelés és szónoki taktika a *Pro Planció*ban**

Írásunkban Marcus Tullius Cicero 54-ben Cnaeus Plancius védelmében elmondott beszédét vesszük górcső alá, és ennek kapcsán – a történeti, vagyis a *Pro Plancio* alapjául szolgáló tényállás,¹ az *ambitus* (választási vesztegetés/csalás) vázolója és az *oratio* jogi és retorikai elemzése mentén – kívánunk rámutatni a vád és a vád és a védelem bizonyos jellegzetességeire a római köztársaság végének jogrendjében. A per történeti háttérének (I.) és a választási vesztegetés² törvényi szabályozásának (II.) rövid bemutatása után térünk rá a *Pro Plancio* elemzésére, amelyet számos ponton párhuzamba állítunk a korábban általunk behatóan vizsgált *Pro Murenával*.³ (III.)

A *Pro Planció*val Cicero kétségkívül sikert aratott – akár azonosnak tekintjük a ránk maradt, Cicero által szokása szerint utóbb megszerkesztett *oratiót* a perben elhangzott beszéddel, akár nem⁴ –, hiszen védencét felmentették. Az ügy maga nem tartozott a köztársaság utolsó századának jelentős politikai vihart kavaró eseményei közé, így hamarosan feledésbe is merült, ám a per alkalmat adott az antikvitás legnagyobb, mély és széleskörű jogi ismeretekkel rendelkező szónokának arra, hogy védői kvalitásait újabb mesterművel bizonyítsa, számunkra pedig lehetőséget nyújt a cicerói jogi tényálláskezelés és a szónoki taktika behatóbb vizsgálatára.

¹ A *Pro Plancio* fordítását lásd Nótári T.: *Cicero – Válogatott védőbeszédek I.* Szeged 2009. 361. skk.

² Ehhez lásd Németh Gy. – Nótári T.: *Hogyan nyerjük meg a választásokat. Quintus Cullius Cicero – A hivatalra pályázók kézikönyve.* Szeged 2006.

³ Vö. Nótári T.: *Jog, vallás és retorika. Studia Mureniana.* Szeged 2006; Nótári, T.: *Law, Religion and Rhetoric in Cicero's Pro Murena.* Passau 2008. A *Pro Murena* fordítását lásd Nótári T.: *Cicero – Négy védőbeszéd.* Szeged 2004. 73. skk.

⁴ Ehhez lásd Humbert, J.: *Les plaidoyers écrits et les plaidoyers réelles de Cicerón.* Paris 1925. 176. skk.

I.

Cnaeus Plancius lovagrendi családból származott, feltehetően 96-ban egy tekintélyes és vagyonos adóbérlő fiaként látta meg a napvilágot. *Tribunus militum* és *quaestori* működését követően *aedilisi* hivatalra pályázott 55-ben, amelynek során a nála valamivel fiatalabb Iuventius Laterensisszel került szembe. A szavazatok többségét ekkor megnyerte ugyan, azonban a választást elnapolták, és a következő évben megismételték.⁵ Plancius A. Plotiusszal egyetemben nyertesként, Laterensis és Q. Pedius – utóbbi nagyon csekély számú szavazatot szerevezve – pedig vesztesként került ki a választási küzdelemből.⁶ Laterensis azt tette, amit ilyen esetben Rómában oly sokan: *ambitus*, vagyis választási csalás/vesztegetés miatt vádat emelt Plancius ellen. Laterensis mellett társ-, illetve mellékvádlóként L. Cassius Longinus, Caesar egyik későbbi gyilkosának fivére lépett fel, a védelmet pedig Hortensius Cicero látta el. A vádemelés alapjául azonban nem a 63-ban, Cicero *consulsága* idején született *lex Tullia de ambitu* választotta, hanem az 55-ben Crassus kezdeményezésére a választási kampány során történő vesztegetési pénzek osztogatására létrehozott egyletek alkalmazásának szankcionálására megalkotott *lex Licinia de sodaliciis*. E törvény nem szankciója miatt tűnt kedvezőbbnek a vádló számára – hiszen már a korábbi törvények is kellően szigorú büntetést helyeztek kilátásba: tíz éves száműzetést, a szenátusból való kizárást, a hivatalokra való pályázástól életfogytig tartó eltiltást, és egy bizonyos pénzbüntetést –, hanem eljárásjogi vetülete miatt. A vádló e törvény szerint ugyanis meghatározhatta azon négy *tribus*, amelyekből a bírának ki kellett kerülniük, és a vádlott csak egy *tribus* utasíthatott vissza, vagyis *reiectio* – az elfogultságra történő hivatkozás, illetve bizonyos bírának különösebb indokolás nélküli kizáratására vonatkozó – joga a szokványos *quaestio* eljárással szemben jelentős csorbítást szenvedett. Az egyébként gyakorlatban levő eljárásban először a vádlott volt köteles megnevezni mindazon bírakat, akikkel rokonságban, sógorságban, illetve ugyanazon *sodalitium* vagy *collegium* tagjaként bizalmi viszonyban állott, majd húsz napon belül a vádló választott ki a négyszázötven bíró közül százat (*editio*), akik pedig a vádlóval nem állhattak az előbb említett kapcsolatokban; ezt követően pedig a vádlott *reiectio* joga keretében negyven napon belül a kijelölt száz bíró közül ötvenet visszautasíthatott.⁷

A per, tekintve hogy nem a *consul*, hanem az *aedilisi* tisztség elnyerése kapcsán bontakozott ki, nem bírt különösebben nagy politikai jelentőséggel, Cicerónak azonban a

---

⁵ Cic. *Planc.* 50.

⁶ Cic. *Planc.* 17.

⁷ Kunkel, W.: *Quaestio*. In: *Kleine Schriften*. Weimar 1974. 69.

vádlott és a vádlóhoz fűződő személyes kapcsolatai okán igen kényes helyzettel kellett megbirkóznia,⁸ hiszen nemcsak Plancius, hanem Laterensis és családja is jelentős szolgálatokat és szívességeket tett neki száműzetése idején.⁹ Minthogy azonban Planciusnak volt jobban lekötelezve, akit már választási kampánya során is támogatót, az iránta fennálló *officium* miatt el kellett vállalnia védelmét.¹⁰ Laterensis ezt nyilvánvalóan rossz néven vette,¹¹ és igyekezett Plancius Cicerónak tett szolgálatait és vele kapcsolatban szerzett érdemeit kisebbiteni.¹² Nem véletlenül jelezte már beszéde elején Cicero, hogy reményei szerint a bírák méltányolni fogják az ítélet meghozatala során azon érdemeket, amelyeket Plancius a hajdani *consul* személye kapcsán szerzett, annál is inkább, mivel a törvényszék jórészt Cicero barátaiából és jó ismerőseiből tevődött össze, ami már eleve reményt adott a vádlott felmentésére;¹³ éppen az ő érzelmeikre kívánt hatni a szónok – szokás szerint hatalmas párosszal megfogalmazott¹⁴ – *peroratió*jában.

II.

Miként a *magistratusok* választása Róma köztársasági államrendjének velejárója volt, ugyanúgy szerepet játszott e választásokban a választási csalás/vesztegetés (*ambitus*) is. Már nem sokkal a tizenkéttáblás törvény megszületése után, 432-ben megjelent az első törvényi rendelkezés, amely megtiltotta, hogy a pályázók különlegesen fehéritett, ragyogóvá tett öltözékkel hívják fel magukra polgártársaik figyelmét.¹⁵ Az *ambitus* (körüljárás, körbejárás) kezdetben csupán azon tevékenységet jelölte, amely során a hivatalra pályázó körbejárta a választókat, hogy a maga számára biztosítsa szavazataikat.¹⁶ C. Poetelius *tribunus plebis* nevéhez fűződik azon 358-as *plebiscitum*, amely megtiltotta a pályázóknak, hogy a piacokon és a falvakban járják körül a választókat,¹⁷ amely rendelkezés nyilvánvalóan a Rómán kívüli etikátlan szavazatszerzésnek kívánt gátat vetni. A római terminológia szerint mindig csupán az *ambitus* ütközött a jogrendbe, az *ambitio* viszont nem,¹⁸ ez gyakorta egyszerűen *petitio* értelemben szerepelt, jelentése olykor kétségkívül pejoratív volt, ám soha nem lett belőle jogi

---

⁸ Vö. Cic. *Planc.* 79.

⁹ Laterensis szolgálataihoz lásd Cic. *Planc.* 73. 78.

¹⁰ Kroll, W.: *Ciceros Rede für Plancius*. Rheinisches Museum 86 (1937) 128.

¹¹ Cic. *Planc.* 72.

¹² Cic. *Planc.* 4. 95.

¹³ Cic. *Planc.* 2. 4.

¹⁴ A *peroratio* jelentőségéhez lásd Cic. *Or.* 128. skk.

¹⁵ Liv. 4, 25.

¹⁶ Varro *ling.* 5, 28; Fest. 16.

¹⁷ Liv. 17, 25, 13.

¹⁸ Plaut. *Trin.* 1033.

terminus technicus.¹⁹ Megjegyzendő azonban, hogy az imént említett két *plebiscitum* nem tekinthető *stricto sensu* büntetőtvénnyek.²⁰

A második század első feléből két törvény létezéséről tudunk, amely az *ambitus* szankcionálta, ez a 181-ből származó *lex Cornelia Baebia*²¹ és egy 159-es törvény,²² ám ezek tartalmát sajnos nem ismerjük. A C. Gracchus és Sulla közötti korban a *quaestiones perpetuae* rendszere már igen kiterjedt volt, erre az időre esik az első, kifejezetten *ambitus* vádjának elbírálására irányuló perről szóló híradásunk is: 116-ban a 115-ös esztendő egyik *consuli* tisztjét a *homo novus* Marcus Aemilius Scaurus nyerte el, aki ellen vesztes vetélytársa, P. Rutilius Rufus *ambitus* miatt vádat emelt, mire Scaurus hasonlóképpen járt el Rufusszal szemben, egyébként mindkét vádlottat – akik vádlók is voltak egy személyben – felmentették.²³ A Sulla által megalkotott *lex Cornelia de ambitu* léte némiképp vitatott,²⁴ a *leges Corneliae*re vonatkozó ismereteink korántsem teljeseek, ugyanis e törvényekről két fő forrás áll rendelkezésünkre: egyfelől Cicero beszédei, másfelől a kései principátus jogászainak írásai, amelyeket jórészt csak a *Digesta* hagyományozásában ismerünk.²⁵ Cicero annyiban szól e törvényekről, amennyiben az adott beszédben megjelenő érdekei, azaz a retorikai szituáció kívánja, tehát semmiképpen sem törekszik a teljességre, hiszen nem is az a feladata. A principátus jogászai Sullának csak azon törvényeivel foglalkoztak, amelyek az augustusi reformok után még hatályban maradtak. A *lex Cornelia de ambitu* létét azonban a következő utalás valószínűsíteni engedi. Ezek szerint a korábbi időkben²⁶ az elítéltekre azon büntetést mérték, hogy a *magistratus*ra pályázástól tíz évig távol kellett maradniuk.²⁷ Az említett *lex Cornelia* aligha lehetett a 181-es *lex Cornelia Baebia*, hiszen Publius Cornelius Sulla védelmében mondott beszéde²⁸ és a *lex Cornelia* között több mint tíz év telt el, s

¹⁹ Mommsen, Th.: *Römisches Strafrecht*. Leipzig 1899. 866; Jehne, M.: *Die Beeinflussung von Entscheidungen durch „Bestechung“: Zur Funktion des ambitus in der römischen Republik*. In: *Demokratie in Rom? Die Rolle des Volkes in der Politik der römischen Republik*. Hrsg. v. M. Jehne. Hermes. Zeitschrift für klassische Philologie Einzelschr. 96. Stuttgart 1995. 51. skk.

²⁰ Mommsen 1899. 866; Adamietz, J.: *M. T. Cicero, Pro Murena*. Darmstadt 1989. 24.

²¹ Liv. 40, 19, 11.

²² Liv. *epit.* 47.

²³ Gruen, E. S.: *Roman Politics and the Criminal Courts 149-78 B.C.* Cambridge 1968. 120–122.

²⁴ Kunkel 1974. 61.

²⁵ A római büntetőjog vonatkozó alapelveihez lásd Zlinszky J.: *Római büntetőjog*. Budapest 1991; Molnár I., *Vád és védelem mint a római büntetőeljárás alapelvei*. Jogelméleti Szemle 2008/4.

²⁶ Ti. a még emítésre kerülő *lex Calpurnia* előtt.

²⁷ Schol. Bob. in Cic. *Sull.* 5, 17.

²⁸ P. Cornelius Sullát, a *dictator* L. Cornelius Sulla unokaöccsét Cicero 62-ben védte meg a 65-ös, ún. első Catilina-összeesküvésben való részvétel vádjával szemben.

minthogy ezen időszakban más, az *ambitust* szankcionáló törvények is születtek, nem tételezhető fel, hogy a büntetési tétel azonos maradt volna.²⁹

A Sulla utáni időkben a *quaestio de ambitu* élén általában egy *praetor* állott, így például 66-ban C. Aquilius Gallus töltötte be a *praetor ambitus* hivatalát.³⁰ Az ezt követő törvényekről Cicero *Pro Murenája* nyújt tájékoztatást. C. Cornelius *tribunus plebis* követelésére 67-ben megszületett a *lex Calpurnia*,³¹ amelynek szankcióiról a következőket tudjuk: tartalmazta a szenátusból való kizárást, a hivatalokra való pályázástól életfogytig tartó eltiltást (szemben a *lex Cornelia* által megjelölt tízéves időtartammal) és egy bizonyos pénzbüntetést.³² Egy 63-ból származó *senatus consultum* a *lex Calpurnia* által szabályozottak egy részét kiemelten szankcionálta, így a pályázónak Rómában történő fogadásakor párthívek pénzért történő toborzását, a gladiátori játékokra nagy számú ingyenjegy és -hely kiosztását, és a túlzott mértékű vendéglést,³³ ezen *senatus consultum* feltehetően az említett törvényt értelmezte és konkretizálta.³⁴ A 64-es év eseményei azonban – elsősorban Antonius és Catilina egyre inkább elharapódzó vesztegetései – újabb törvény meghozatalát tették szükségessé. E törvény lett a 62-es év *consulatusára* pályázó valamennyi jelölt által támogatott, 63-ban megszületett *lex Tullia*,³⁵ amely újabb büntetésként tíz év száműzetést is kilátásba helyezett, valamint határozottabban lépett fel a pénzt osztogatókkal szemben, és büntette a törvényből való – állítólagos betegség miatti – távolmaradást. Ezen kívül megtiltotta a pályázás előtti két esztendőre vonatkozóan a gladiátorjátékok rendezését, amely tilalom alól csak azok végrendeletben kötelezővé tett volta adhatott felmentést. A törvény így kívánta megakadályozni a közvetlenül a választóknak történő pénzfizetést, és akarta korlátozni a pályázók kíséretének létszámát (amelynek felduzzadása már-már diadalmenetként a biztos győzelmet sugallhatta a választóknak). Tény azonban – amint Adamietz találó szellemességgel megjegyzi –, hogy az *ambitus* tényleges határait végeredményben csak a jelöltek anyagi lehetőségeinek korlátjai szabták meg.³⁶

---

²⁹ Mommsen 1899. 867.

³⁰ Cic. *Cluent.* 147.

³¹ Cic. *Mur.* 46; Dio Cass. 36, 38, 39.

³² Cic. *Mur.* 47; Jehne 1995. 66. sk.

³³ Cic. *Mur.* 67. Ezekhez bővebben lásd Laser, G.: *Quintus Tullius Cicero – Commentariolum petitionis*. Texte zur Forschung 75. Darmstadt 2001. 14. skk.;22. skk.

³⁴ Adamietz 1989. 25.

³⁵ Cic. *Mur.* 5.

³⁶ Adamietz 1989. 27.

III.

Ismereteink szerint Cicero legalább nyolc alkalommal lépett fel védőként választási csalás/vesztegetés (*ambitus*) miatti büntetőperben, azonban nem mindegyik beszéd került publikálásra, és mindössze kettő maradt ránk: a 63-ban a *consullá* választott Lucius Licinius Murena és az 54-ben *aedilisszé* választott Cnaeus Plancius védelmében elmondott *oratio*. Mindkét beszédben feltűnő, hogy Cicero az *oratió*nak mindössze egynegyedében,³⁷ illetve egyötöd³⁸ – vagy az utóbbi esetben, *stricto sensu* huszad³⁹ – részében foglalkozik az *ambitus* tényállásával, és igyekszik megcáfolni a vád állításait. E hasonlóság arra enged következtetni, hogy a konkrét ügytől független szóközi taktikával lehet dolgunk, amit a bírák és a hallgatóság el is várt az *advocatustól* az *ambitus*-perekben.⁴⁰ Szintén felkeltheti a figyelmet, hogy mindkét beszédben Cicero hosszan beszél saját személyéről, amit pusztán a jogi tényállás nem tenne feltétlenül indokolttá. Erre a római szóközi-üggyvédi gyakorlatban találhatunk magyarázatot, hiszen Rómában az *advocatus*, illetve a *patronus* nemcsak szóközi képességeit bocsátotta a törvény előtt álló vádlott, illetve *cliens* rendelkezésére, hanem mintegy teljes tekintélyét, s ily módon garantálta a bírák felé személyiségének egész súlyával az elvállalt ügy és a védett személy hitelességét – mi több, vállalt tetteivel és sorsával közösséget.⁴¹ Ennek megfelelően az ellenfél természetesen azon munkálkodott, hogy ne csupán a vádlott, hanem védője hitelét is támadja és megingassa, tehát a két konkrét ügyben a vád szükségesnek éreztem, hogy Cicero személyéről is kimerítően szóljon. E szokást viszontláthatjuk példának okáért a *Pro Cluenti*óban⁴² és magyarázatát a *De oratore*ban is.⁴³

A *Pro Muren*ában a szóköz már a *prooemium*ban szükségét érzi, hogy feleljen a szemrehányásokra, amelyek amiatt érték, mert az ügyet egyáltalában elvállalta.⁴⁴ M. Porcius Cato – a négy vádló egyikeként a választási küzdelmet elvesztett Servius Sulpicius Rufus, valamint az ifjabb S. Sulpicius Rufus és egy bizonyos, közelebbről nem ismert C. Postumius mellett –, aki a választás előtt nyilvánosan esküt tett, hogy sógorát, Silanust kivéve bárki nyerje is meg a választást, *ambitus* miatt vádat fog emelni ellene,⁴⁵ bírálta Cicerót, amiért

---

³⁷ Cic. *Mur.* 54–77.

³⁸ Cic. *Planc.* 36–57.

³⁹ Cic. *Planc.* 53b–57.

⁴⁰ Adamietz, J.: *Ciceros Verfahren in den Ambitus-Prozessen gegen Murena und Plancius*. Gymnasium 93 (1986) 102. sk.

⁴¹ Thierfelder, A.: *Über den Wert der Bemerkungen zur eigenen Person in Ciceros Prozeßreden*. Gymnasium 72 (1965) 385–414.

⁴² Cic. *Cluent.* 140. sk.

⁴³ Cic. *De orat.* 2, 220. skk.

⁴⁴ Cic. *Mur.* 2b–10.

⁴⁵ Plut. *Cato min.* 21, 3.

(noha *consul*ként megalkotta a *lex Tullia de ambitu*,⁴⁶ amely újabb büntetésként tíz év száműzetést is kilátásba helyezett, valamint határozottabban lépett fel a pénzt osztogatókkal szemben) elvállalta a választási vesztegetéssel vádolt Murena védelmét. Cicero szintén erőteljes kritikát kapott a Servius Sulpicius Rufustól, a kor legjelentősebb jogászától, aki Murena védelmét úgy értékelte mint barátságuk elárulását. Mindez elsősorban Cicero mint védő ekintélyét lett volna hivatott aláásni, amivel védenca pozíciói is gyengültek volna.⁴⁷

A *Pro Plancióban* Cicero megjegyzi, hogy vádbeszédjükben M. Iuventius Laterensis és L. Cassius Longinus többet beszéltek róla, mint Planciusról,⁴⁸ s ennek megfelelően *oratio*ja harmadik harmadában Cicero kizárólag saját személyéről és a Plancius által neki tett szolgálatokról és szívességekről értekezik.⁴⁹ A vádlók számos kijelentése reflexiók formájában belekerült a védőbeszédbe, így például azon állítás is, hogy Cicero saját száműzetésének idejét taglalva erős túlzásokba esett Plancius érdemeit méltatva.⁵⁰ A vádlottnak a védő személye kapcsán szerzett érdemek nem csupán a *Pro Plancióban*⁵¹ kerülnek részletes ismertetésre: a *Pro Sestio* szintén tartalmaz hosszabb, ilyen tartalmú okfejtéseket.⁵² A vádlók szándéka nyilvánvalóan az lehetett, hogy Plancius személyét és a bírának száműzetése miatt Cicero felé megnyilvánuló rokonszenvét teljességgel különválasszák, ezért ragaszkodott Laterensis azon állításához, miszerint Plancius Cicero száműzetése kapcsán szerzett érdemeinek – már ha ezek egyáltalában valósak – a bíróság előtt nem lehet semmiféle súlya.⁵³ Ezzel összhangban idézték fel gúnyosan a vádlók, hogy Cicero szintén hiába könyörgött könnyek között a bírának a neki számos szolgálatot tett Cispius érdekében.⁵⁴

A Laterensis által érvként felhozott, meglehetősen triviális közhelyek között helyet kapott az is, hogy Cicero hajdan mint *consul* csupán azért vétette fel a *lex Tullia de ambitu* által rendelt szankciók közé a száműzetést, hogy majdan védőbeszédei *peroratio*ját hatásosabbá tehesse.⁵⁵ Rodoszi tanulóéveit szintén a szónok szemére veti, mintegy azt érzékeltetve, hogy a keleti tartományok erkölcsi lazasága Cicero számára kedves lehetett.⁵⁶ Igencsak kétélű azon bírálat a vádló részéről, miszerint Cicero elmulasztotta kiaknázni

---

⁴⁶ Cic. *Mur.* 5.

⁴⁷ Adamietz 1986. 104. sk.

⁴⁸ Cic. *Planc.* 3. 58.

⁴⁹ Cic. *Planc.* 68. skk.

⁵⁰ Cic. *Planc.* 4. 68. 71. 72. 95.

⁵¹ Kiváltképp Cic. *Planc.* 87. skk.; 90. skk.

⁵² Vö. Cic. *Sest.* 45. skk.; 49. skk.

⁵³ Cic. *Planc.* 4.

⁵⁴ Cic. *Planc.* 75. sk.

⁵⁵ Cic. *Planc.* 83.

⁵⁶ Cic. *Planc.* 84.

Laterensis krétai tartózkodásának tényében rejlő poént: a szójátékot a sziget és a kréta (*creta*) szóval.⁵⁷ A hivatalra pályázók ugyanis krétával tették még ragyogóbbá és fehérebbé ruházatukat, amit egyébként már igen korán, 432-ben törvényileg megtiltottak.⁵⁸ Szintén elmarasztalja Cicerót amiatt, mert saját *consulatusa* tárgyában Pompeiushoz a hadvezér számára valószínűleg kellemetlen tartalmú, saját érdemeit erősen kidomborító levelet intézett, ami Rómában közkézen forgott – ennek tartalmáról bővebb ismereteink nincsenek, minthogy az írás nem maradt ránk.⁵⁹ Hasonlóképpen bírálja Cicero azon döntését, hogy önként száműzetésbe vonult ahelyett, hogy felvállalta volna a küzdelmet – mindezt Cicero gyávaságának tudva be.⁶⁰ Nem mulasztja el hangsúlyozni, hogy Cicero a beszéd elhangzása idején sem szabad akaratából cselekszik – mintegy sejtetve a Pompeiustól való függelmi viszonyt.⁶¹ Mindez, noha a tényálláshoz semmi köze, arra szolgált, hogy a védő – és ezáltal védenca – tekintélyét aláássa.⁶²

A vád személyes motivációja egyértelmű, hiszen Rómában a vádlónak közel sem kellett objektívnek és elfogulatlannak lennie.⁶³ Az *ambitus* miatti vád esetében a választás során vereséget szenvedett vádlókat mozgathatta azon indíték is, hogy amennyiben az adott tisztségre megválasztott vádlottakat elítélték, ők léphettek azok helyébe,⁶⁴ amint ez 65-ben a *consullá* választott P. Cornelius Sulla és P. Autronius Paetus elítélése után L. Aurelius Cotta és T. Manilius Torquatus esetében be is következett. Servius Sulpicius Rufus és Marcus Iuventius Laterensis is jó eséllyel ebben reménykedhettek Murena, illetve Plancius elítélése esetén. Aki elszánta magát a vádemelésre, természetesen kitette magát személyes támadásnak a védő részéről.⁶⁵ Nem véletlenül említette Torquatus a Sulla elleni perben Cicero törvényszéki zsarnokságáról, illetve egyeduralmáról (*regnum*),⁶⁶ ahogy Cicero sem takarékoskodott a *Pro Rabirio perduellionis*ban a vádló, L. Labienus néptribunus elleni támadásokkal.⁶⁷

---

⁵⁷ Cic. *Planc.* 85.

⁵⁸ Vö. Liv. 4, 25. A szabályozás eredményességének csekély voltáról tanúskodik azon tény, hogy a ragyogóvá fehérített ruha viselőjének megnevezése (*candidatus – cretatus*) jelöli ma is számos nyelven a hivatalra pályázót.

⁵⁹ Cic. *Sulla* 67.

⁶⁰ Cic. *Planc.* 86–90.

⁶¹ Cic. *Planc.* 91–94.

⁶² Adamietz 1986. 105.

⁶³ Ehhez lásd Mommsen 1899. 366. skk.; Kunkel, W.: *Untersuchungen zur Entwicklung des römischen Kriminalverfahrens in vorsullanischer Zeit.* München 1962. 11. 131. sk.; 136. sk.

⁶⁴ Jones, A. H. M.: *The Criminal Courts of the Roman Republic and Principate.* Oxford 1972. 62.

⁶⁵ Adamietz 1986. 106. sk.

⁶⁶ Cic. *Sulla* 21. skk.

⁶⁷ Cic. *Rab. perd.* 6. 9. 11. 20. skk.; 25. 29. skk.; 35.

A Cicero elleni támadások a Plancius-perben igen nagy súllyal estek latba, és számos esetben Cicerót érzékeny pontjain találták el: Cassius említést tett Cicero szövetségkötési kísérletéről Pompeiusszal, amely azonban megghiúsult,⁶⁸ Iuventius Cicero szemére vetette, hogy elvállalta Cispus védelmét, s ennek kapcsán az első *Catilinaria* híres „*quo usquem*”-passzusát⁶⁹ parodizálta,⁷⁰ hasonlóképp kigúnyolták patetikus *peroratióit*.⁷¹ Mindez azonban eltörpült amellelt, hogy meggyanúsították, miszerint gyávaságból hagyta el 58-ban Rómát, és vonult önkéntes száműzetésbe, és szabadságát a triumvirek előtti hízselgésből áldozta fel – a szónok természetes és mély felháborodást tükrözö válasza természetesen ennek megfelelően alakult.⁷² Röviden, de határozottan támadta akkori ellenségeit, Clodiust, Gabiniust és Pisót.⁷³

Mind a Murena, mind a Plancius elleni per során Cicerónak meg kellett küzdenie azon nehézséggel is, hogy a perben ellenérdekelt felek, vagyis a vádlók egyúttal jó barátai is voltak. Sulpiciust választási küzdelme idején támogatta, Labienus családjával pedig még száműzetése idejéből állt kapcsolatban, azonban Murena felmentéséhez jelentös államérdek fűződött, hiszen csak így lehetett biztosítani, hogy az év elején két tetterös *consul* vegye át az összeesküvés miatt megrendült államszervezet irányítását, az pedig tagadhatatlan tény, hogy Plancius Labienus családjánál jóval nagyobb szolgálatot tett Cicerónak azzal, hogy Thesszalonikében menedéket adott a száműzötteknek. Ezért tehát a szónok nem alkalmazhatta azon jól bevált stratégiát, hogy védenre érdemeit az ellenfélre mért megsemmisítő csapással is kidomborítsa, hanem valamiféle középutas megoldást kellett találnia, amivel egyfelöl a vádlottat is tisztázhatta, másfelöl nem kényszerült arra, hogy a vádló személye ellen komoly támadást intézzen.⁷⁴ Nem véletlenül jegyezte meg *Quintilianus*, hogy Cicero a *Pro Murenában* Sulpiciusnak minden erényét elismerte, és dicsérte ugyan, mégis eltanácsolta attól, hogy a *consulatusra* pályázzék.⁷⁵ A *fundamentum ac robur totius accusationis*,⁷⁶ vagyis Cato elleni támadást éppen indítékainak megkérdőjelezhetetlensége és egyedülálló tekintélye indokolta. Épp e tekintély indította arra a *Pro Murena* elhangzása után néhány nappal, a 63. december 5-én a Concordia-templomban megtartott szenátusi ülésen⁷⁷ a szenátorokat, hogy az

---

⁶⁸ Cic. *Planc.* 85.

⁶⁹ Vö. Cic. *Cat.* 1, 1.

⁷⁰ Cic. *Planc.* 75.

⁷¹ Cic. *Planc.* 76. 83.

⁷² Cic. *Planc.* 90. sk.

⁷³ Cic. *Planc.* 86. sk. Vö. Kroll 1937. 131.

⁷⁴ Adamietz 1986. 107.

⁷⁵ Quint. *inst.* 11, 1, 68. *Quam decenter tamen Sulpicio, cum omnes concessisset virtutes, scientiam petendi consulatus ademit! Quam molli autem articulo tractavit Catonem!*

⁷⁶ Cic. *Mur.* 58.

⁷⁷ Ezen ülésről a legpontosabb tudósítást lásd Plut. *Cic.* 21.

összeesküvők életfogytig tartó fogva tartást javasoló Caesarrel szemben⁷⁸ a Cicero által a negyedik *Catilinariában* összefoglaltakhoz csatlakozzanak, miután Cato is halálbüntetést követelt a hazaárulókra számára,⁷⁹ amit még aznap este a Tullianumban végre is hajtottak. Cicero éppen az ellen próbál a Cato rideg sztoicizmusa ellen intézett ironikus támadásban védekezni, hogy az államférfi hihetetlen tekintélye, vagyis pusztán neve ne váljon már önmagában is a vádlott kárára.⁸⁰ Cato morális nagyságát elismerve igyekszik életidegen, a római népszellemtől idegen vonásként beállítani a konkrét ügyben elfoglalt álláspontját, hogy ezzel elvegye a vád azon élet, illetve lerombolja a bírákban azon képzetet, miszerint: aki ellen Cato vádemelésre szánta el magát, annak mindenképpen bűnösnek kell lennie.⁸¹ Nem véletlenül nem tartalmazza a *Pro Murena* ránk maradt, szerkesztett változata az ifjabb Servius Sulpicius és Postumus vádjainak részletes cáfolatát – minthogy az általuk felhozott érvek mögött nem állt a Catóéhoz hasonló morális auktoritás, Cicero nem kényszerült finoman árnyalva kihúzni argumentációjuk méregfogát.⁸²

Jogilag szintén nem tartozik a vádhoz, illetve annak cáfolatához a választási küzdelemben alulmaradt, a perben pedig *ambitus* miatt vádlóként fellépő vetélytársak életének és működésének összevetése a választás győzteseiével, illetve a per vádlottjaiéval. Cicero – a vád felvetéseire válaszolva – azonban kitér a vádlottak életvitelére (*reprehensio vitae*),⁸³ valamint a választás során győztes vádlottak és vereséget szenvedett vádlók alkalmasságának, tekintélyének, hivatalra méltó voltának összevetésére (*contentio dignitatis*).⁸⁴ Csak ezt követően foglalkozik meglehetősen tömören magával a választási vesztegetés/csalás büntetével, illetve próbálja meg az erre vonatkozó vádak (*crimina ambitus*) megcáfolni – a *Pro Murena* esetében a tényszerű, ám meglehetősen szűkszavú és nem túlságosan meggyőző cáfolat⁸⁵ elé a Cato által felhozott vádak indítékaira adott választ is beiktatva.⁸⁶

A vádlottak életvitelének (*vita ante acta*) vizsgálata mindkét ügy vádbeszédeiben erőteljesen kritikus hangvételű. Cato Murena szemére vetette asiai tartózkodását, illetve azon feltételezést, hogy kedvét lelte a keleti fényűzésben,⁸⁷ a tánc iránti rokonszenvét, ami a

---

⁷⁸ Caesar beszédét lásd Sall. *Cat.* 51, 1–43.

⁷⁹ Cato beszédét lásd Sall. *Cat.* 52, 2–36.

⁸⁰ Cic. *Mur.* 67.

⁸¹ Cic. *Mur.* 60–66.

⁸² Adamietz 1986. 108.

⁸³ Cic. *Mur.* 11–14; *Planc.* 30–35.

⁸⁴ Cic. *Mur.* 15–53; *Planc.* 5. 58–67.

⁸⁵ Cic. *Mur.* 66–77.

⁸⁶ Cic. *Mur.* 54–77; *Planc.* 53–57.

⁸⁷ Cic. *Mur.* 12.

rómaiak szemében szabad polgárhoz méltatlan volt⁸⁸ – ám e bírálatok egyike sem állt összefüggésben az *ambitus* büntetével. Plancius esetében a vádlók szemére vetették a bigámia vádját, egy színésznő, Atinia meggyalázását,⁸⁹ egy fogolynak a börtönből való jogtalan elengedését,⁹⁰ valamint apja, az idősebb Plancius túlságosan határozott fellépését az adóbérlők (*publicani*) érdekében.⁹¹ E kijelentések szintén nem kapcsolódtak sem közvetlenül, sem közvetve a tényleges vádhoz, az *ambitushoz*. A tényszerűen nem alátámasztott vádak – pontosabban, ahogy Cicero is gyakorta hangsúlyozza: gyalázkodások és rágalmak – azonban nemcsak az *ambitus*-, hanem az egyéb perekben is általános gyakorlat volt a vádlott elleni hangulatkeltés eszközeként.⁹²

Az *ambitus*-perekben hagyománynak számított a vetélytársak méltóságának, hivatali alkalmasságának összevetése (*contentio dignitatis*) mind a vád, mind a védelem részéről. A *Pro Murenában* ez meglehetősen terjedelmes, önálló részt képez,⁹³ a *Pro Plancióban* pedig – éppen a vádló, Laterensis érzékenységre hivatkozva⁹⁴ – Cicero többször elveti ezen eszköz alkalmazását,⁹⁵ utóbb azonban, ám hangsúlyozottan Crassus vádpontjaira felelve, mégis él vele.⁹⁶ Mindezzel a védő kettős eredményre törekszik: egyfelől bizonyítani akarja védenca nagyfokú alkalmasságát a betöltendő tisztségre, másfelől pedig megmagyarázza választási győzelmének okait. Ezzel egyidejűleg magyarázatot ad a vádló választási vereségére is, azzal érvelve, hogy arra nem védenca ténykedése, még kevésbé az esetleges vesztegetés miatt, hanem a vesztes hibájából került sor.⁹⁷ Ennek megfelelően a *Pro Murena contentio dignitatis*nak nevezhető részében is jelentős helyet foglal el Sulpicius vereségének taglalása,⁹⁸ a *Pro Plancióban* pedig a szóköz éppen a *contentio* lehetőségének látszólagos elvetése⁹⁹ után tér rá két alkalommal is Laterensis választási vereségére.¹⁰⁰ A *contentio* szerkezete mindkét beszédben azonos: Cicero időrendben tárgyalja a vetélytársak pályafutását.¹⁰¹

⁸⁸ Cic. *Mur.* 13.

⁸⁹ Cic. *Planc.* 30.

⁹⁰ Cic. *Planc.* 31.

⁹¹ Cic. *Planc.* 32.

⁹² Vö. Cic. *Cael.* 3–25; *Sest.* 6–14; *Sulla* 69–75; *Rab. Post.* 7–9; *Font.* 41.

⁹³ Cic. *Mur.* 15–53.

⁹⁴ Vö. Kroll 1937. 129.

⁹⁵ Cic. *Planc.* 6. 16. 17.

⁹⁶ Cic. *Planc.* 58–67.

⁹⁷ Vö. Adamietz 1986. 109.

⁹⁸ Cic. *Mur.* 43–53.

⁹⁹ Cic. *Planc.* 6.

¹⁰⁰ Cic. *Planc.* 7–30. 49–53.

¹⁰¹ Adamietz 1986. 110.

A *Pro Murena*ban Sulpicius érvelésére, miszerint származás tekintetében felülmúlja Murenát, a szónok az egyéni teljesítmények jelentőségét emeli ki,¹⁰² valamint azon ténnyel, hogy a *quaestori* választások alkalmával, őt hirdették elsőként, szembeállítja, hogy amit érdemben vizsgálni kell és lehet, az nem más, mint az ugyanazon esztendőben betöltött hivatalban szerzett érdemek – e tekintetben pedig egyikük sem tűnt ki.¹⁰³ Sulpicius azon érvére, miszerint ő azért is lett volna méltóbb a *consuli* tisztségre, mivel mindvégig Rómában tartózkodott, míg Murena keleten tartózkodott mint hadvezér, Cicero kiemeli, hogy nem a jelenlét, hanem az érdemek számítanak.¹⁰⁴ Ehelyütt, a *studiorum atque artium contentio*ban a szónok szembeállítja egymással a katonai és a jogászai tevékenységet, s ugyanakkor harmadik elemként bevonja az összehasonlításba a szóközi mesterséget is, s ily módon a jogtudomány mint szükségtelenül túlbonyolított, jelentéktelen tárgyakkal foglalkozó hivatás csak a harmadik helyet kapja.¹⁰⁵ A *res militaris* dicsérete egyúttal válasz Cato bírálataira, miszerint Murena hadvezéri érdemei már csak azért is elenyészők, mert a háború Ásiában nem férfiak, hanem nők ellen vívták.¹⁰⁶ A *praetori* választások során az első helyen megszerzett győzelem érvét Cicero a néphangulat kiszámíthatatlanságának toposzával veri vissza,¹⁰⁷ valamint kiemeli a Murena által rendezett játékok nagyszerűségét, és szembeállítja azzal, hogy Sulpicius egyáltalában nem rendezett ilyeneket.¹⁰⁸

Cicero hangsúlyozza továbbá, hogy Murena jogszolgáltatásban betöltött szerepét a választók pozitívan értékelték, szemben Sulpicius e téren tanúsított – a neki jutott terület természetéből fakadó – szigorával, valamint hogy a hadvezér provinciai ténykedése szintén nem csekély támogatást biztosított számára, míg a jogtudós nem volt hajlandó Rómán kívül feladatot vállalni.¹⁰⁹ Murena győzelme okainak taglalása után tér rá Sulpicius verségének közvetlen indokaira. A választók világosan érzékelték, hogy Sulpicius már a választási küzdelem idején sem elsősorban a választás megnyerésére, hanem veresége esetén a vádemelés lehetőségével és a riválisai ellen szóló bizonyítékok gyűjtésével foglalkozott, ami azt sugallta a polgároknak, hogy maga sem ad túl sok esélyt a győzelemnek.¹¹⁰ Ezen felül az *ambitust* szankcionáló *lex Calpurnia* szigorítása mellett szállt síkra, amely törekvésében Cicero mint *consul* és mint barát is segítette a *lex Tullia de ambitu* megalkotásával – ám ez

---

¹⁰² Cic. *Mur.* 15.

¹⁰³ Cic. *Mur.* 18.

¹⁰⁴ Cic. *Mur.* 19. skk.

¹⁰⁵ Cic. *Mur.* 22–30.

¹⁰⁶ Cic. *Mur.* 31.

¹⁰⁷ Cic. *Mur.* 35. sk. Hasonlóképpen Cic. *Planc.* 7. sk.

¹⁰⁸ Cic. *Mur.* 37–42.

¹⁰⁹ Cic. *Mur.* 42.

¹¹⁰ Cic. *Mur.* 43. skk.

sem tette rokonszenvesebbé a választók előtt.¹¹¹ Végezetül pedig éppen a kényes politikai helyzet, nevezetesen a Catilina esetleges győzelmétől való általános félelem is kedvezett Murenának, akiben a polgárság biztos támaszt látott a fenyegető veszéllyel szemben, míg e határozott fellépést az aggályoskodó és habozó Sulpiciusról nem feltételezték.¹¹² Összegezve tehát: Cicero akképpen foglal állást, hogy Murena győzelme egyfelől saját kiválóságából, másfelől a vetélytársa, Sulpicius által elkövetett hibákból fakadt, ám semmiképpen sem törvénytelen üzelmekből vagy vesztegetésből.¹¹³

A Plancius-perben Cassius élesen bírálta és elmarasztalta Cicero védencét,¹¹⁴ miközben Laterensis érdemeiről és képességeiről elismerően szólt.¹¹⁵ Míg az ellenfél, Laerensis *nobilitasát* emelte ki, és származása alapján ítélte méltónak az *aedilisi* tisztségre, addig Cicero, akárcsak Murena perében Plancius, a *homo novus* esetében az egyéni *virtust* érdemeket, rátermettséget hangsúlyozta.¹¹⁶ A *homo novus*, vagyis azon személy, akinek ősei nem jutottak fel a hivatali ranglétra (*cursus honorum*) magasabb fokaira, bizonyos szempontból hátrányos helyzetben volt az adott tisztségek elnyeréséért folytatott harcban a *nobilitas* tagjaival szemben, hiszen az utóbbiak büszkén hivatkozhattak őseik – a római nép érdekében és nagyságáért véghezvitt – tetteire. Azon *homines novi*, akik elérték a közméltóság legmagasabb fokát, számos esetben – amint ez Cato maior vagy Cicero példáján megfigyelhető – jóval következetesebben és mondhatni neofita lelkesedéssel követték az ősi ideálokat. Cicerót megelőzően 94-ben választottak meg *homo novust*, nevezetesen C. Coelius Caldust *consulnak*. Ugyanakkor Cicero – a nép támogatását megnyerendő és magának a hátrányból előnyt kovácsolandó – hangot adott azon, erősen populista nézetnek is, hogy a *consuli* tisztséget a nemesség tagjai mintegy saját privilégiumukként kezelik, s büszkén hangsúlyozta saját érdemeit, amelyekkel a nemességgel szemben is képes volt megszerezni az állam (*res publica*) legfőbb méltóságát.¹¹⁷

Laterensis kapcsán egyébként is a *humanitas* és az *urbanitas* eszközét alkalmazta, lévén hogy a vádló egyáltalában nem tartozott személyes ellenségei közé.¹¹⁸ Cassius kifogásolta Plancius esetében a *triumphusok*, a katonai teljesítmények, a szónoki és jogászai képességek hiányát – vagyis jó eséllyel felhasználta a Cicero által a *Pro Murenában* a

---

¹¹¹ Cic. *Mur.* 46. skk.

¹¹² Cic. *Mur.* 48. skk.

¹¹³ Adamietz 1986. 110. sk.

¹¹⁴ Vö. Cic. *Planc.* 58. skk.

¹¹⁵ Vö. Cic. *Planc.* 63.

¹¹⁶ Cic. *Planc.* 59. sk.

¹¹⁷ Cic. *leg. agr.* 2, 3

¹¹⁸ Kroll 1937, 129.

különbféle hivatások kapcsán megfogalmazott érveket. Cicero mint védő erre válaszul kifejtette, hogy a *triumphus* lehetőség éppenséggel adott hivatalok viselésével válik elérhetővé, illetve hogy krétai és macedoniai működésével igenis bizonyította katonai rátermettségét, tovább hogy az ékesszólás és a jogtudomány terén szerzett szakismereteket sohasem követelte magának, helyette számos jellembeli kiválóságot tud felmutatni, amit a római nép a szaktudásnál jóval többre értékel.¹¹⁹ Cicero egyúttal Laterensis Cyrenében szerzett érdemeinek súlyát is kisebbíti egy, saját kárára, szicíliai *proquaestori* működése kapcsán elmesélt ironikus párbeszéddel, amelynek tanulsága szerint hiába vélné úgy Laterensis, hogy egy messzi tartományban jelentős tetteket vitt véghez, a közvélemény talán még arról sem szerzett tudomást, hogy az adott időszakban távol volt Rómától.¹²⁰

Laterensis választási vereségének indokolását – az egyébként vele jó viszonyt ápoló ellenfél érzékenységét kímélendő – Cicero a *contentio dignitatis*tól elkülönítve tárgyalja,¹²¹ és elsősorban a nép hangulata kiszámíthatatlanságának és ítélőképessége megbízhatatlanságának toposzával tudja le.¹²² A népkegy megnyerésének fogásairól fivére, Quintus részletesen értekezett a *Commentariolum petitionis*ban, ahol kifejtette, hogy a pályázónak sokkal inkább a választók kívánságának és igényeinek, mintsem saját meggyőződésének megfelelően kell megfogalmaznia mondandóját, s rámutatott, hogy a kedvesen tett ígéretek sokkal fontosabbak azok betartásánál.¹²³ Plancius a jelek szerint éppen erről feledkezett meg, s a szenátorokból és lovagokból álló törvényszék előtt Cicero nyugodtan hivatkozhatott a nép értékítéletének ingatag és megbízhatatlan voltára,¹²⁴ s a Laterensis elleni támadást élet végképp csökkentendő kijelenti, hogy amennyiben a nép szilárd meggyőződéssel bírna, az érték és érdemek mentén orientálódna véleményformálásában, akkor Laterensist választotta volna *aedilisszé*.¹²⁵

A nép Laterensis hibájául róttá fel, hogy nem igyekezett kegyeit elnyerni, és csupán a származása nyújtotta előnyökre bízta megválasztását.¹²⁶ Hasonlóképpen kárára vált a néptribunusi tisztségért 59-ben egyszer már megkezdett küzdelem feladása, mivel ezt a közvélemény közönynek értékelte,¹²⁷ s előkelő származásának hangoztatása a *plebs* körében jó eséllyel rokonszenv helyett ellenérzést válthatott ki.¹²⁸ Utóbb Cicero ismételten visszatér

---

¹¹⁹ Vö. Cic. *Planc.* 61. skk.

¹²⁰ Cic. *Planc.* 65.

¹²¹ Cic. *Planc.* 7–30.

¹²² Cic. *Planc.* 8. skk.

¹²³ Vö. *Comm. pet.* 45.

¹²⁴ Vö. Cic. *Planc.* 9.

¹²⁵ Cic. *Planc.* 7.

¹²⁶ Cic. *Planc.* 13. skk.

¹²⁷ Cic. *Planc.* 13.

¹²⁸ Cic. *Planc.* 16. skk.

azon gondolatra, miszerint Laterensis részéről a népkegy iránt tanúsítandó alázat (*supplicare, se submittere*) hiánya okozta vereségét.¹²⁹ Laterensis hibának következményeit súlyosbították a Plancius mellett felsorakozó körülmények: szülővárosa támogatása,¹³⁰ apja, a *publicanusok* vezetője által mögé felsorakoztatott adóbérlők elkötelezettsége,¹³¹ valamint Cicero segítsége, aki Planciusnak a száműzetése idején neki tett szívességeket köszönte meg ezáltal.¹³² Plancius mellett szólt továbbá africai, krétai és macedoniai tevékenysége,¹³³ valamint eredményes néptribunusi ténykedése.¹³⁴

Meg kell jegyezni az adóbérlők (*publicani*) kapcsán, hogy ők tették lehetővé, hogy Rómában csekély létszámú állami közigazgatást kellett fenntartani, hiszen a tehetős – legtöbbször a lovagrendből származó – *publicanusok* társaságot alkottak az állam életében is fontos célok (például vízvezeték építése, hadsereg felfegyverzése) gazdasági megvalósítására. A késő köztársasági kor gyakorta szinonimaként használja a *lovagok* és az *adóbérlők* megnevezést, ám a két kategória közti átfedés semmiképpen sem jelentett azonosságot: egyes adóbérlők negyvenezer és százezer *sestertius* közti vagyonnal rendelkeztek, míg a lovagi *census* mértéke négyszázezer *sestertius*-ban volt meghatározva. Az adóbérlők társaságában a tagok részesedésük arányában vállaltak terheket, és részesedtek a hasznokból, a legvagyonosabbak általában földbirtokukkal feleltek az államnak a vállalkozás kivitelezéséért, az állam nevében a *magistratus* kötött velük szerződést. Az adóbérlők legfőbb feladata a provinciái adóztatásban vállalt szerepük volt: az adott provinciára meghatározott adó összegét előre befizették az államkincstárba, s bérbe vett területen a bérleti idő alatt szabadon behajthatták az általuk előre befizetett összeget. A helytartók természetesen gyakorta visszaéltek helyzetükkel, s törvénytelen terheket róttak a tartományokra, így a lakosok kénytelenek voltak az adóbérlőktől kölcsönöket felvenni, akik a kívánt összeget általában uzsorakamatra folyósították. Az adóbérlők megítélése ennek megfelelően vitatottnak számított, fivéréhez írott levelében – természetesen nem a széles közvéleménynek szánva e kijelentését – maga Cicero is a provinciái igazgatás legfőbb tehertételének nevezte őket.¹³⁵ Az adóbérlők számos esetben támogatták a számukra kedvező személyek megválasztását oly módon, hogy kampányköltségeiket jelentős részben fedezték – amint nem véletlenül igyekezett Cicerót fivére, Quintus is meggyőzni arról, hogy saját *consuli* kampányához nyerje

¹²⁹ Cic. *Planc.* 49–53.

¹³⁰ Cic. *Planc.* 19. skk.

¹³¹ Cic. *Planc.* 23.

¹³² Cic. *Planc.* 24. skk.

¹³³ Cic. *Planc.* 27. skk.

¹³⁴ Cic. *Planc.* 28. 61.

¹³⁵ Cic. *Q. fr.* 1, 1, 32.

meg a *publicanusok* jóindulatát.¹³⁶ Az adóbérlőket Cicero a római lovagrend virágjának,¹³⁷ magukat a lovagokat a többi rend erős támaszának nevezte.¹³⁸ C. Gracchus már ténylegesen mint rendre támaszkodott a lovagokra, akikre mint adóbérlőkre bízta Asia provinciát.

A *Pro Plancióban* a *contentio dignitatis* sajátos eleme a két jelölt személyiségének kivetítése szülővárosukra, Laterensis esetében Tusculumra, Plancius esetében pedig Atinára. Tusculum, a Rómától délkeletre fekvő előkelő település, ahonnan számos *consuli* család eredt. Ezért aztán érthető, hogy a tusculumiak – mivel a városban számos, *consuls*ágot viselt férfi élt – nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget Laterensis *aedilisi* tisztségének, így hát nem is fejtettek ki érdekében különösebb fáradságot, hogy elnyerje a vágyott hivatalt. A Cicero szülővárosától, Arpinumtól nem messze fekvő Atina messze nem volt olyan tekintélyes és nevezetes város, így lakói jobban igyekeztek azon, hogy településük egyik szülöttje elnyerje az *aedilisi* tisztséget, hiszen abból rájuk is hullott dicsfény, aminek a tusculumiak már egyébként is bővében voltak.¹³⁹

A *contentio dignitatisszal* tehát Cicero mindkét beszédben elsősorban arra igyekezett rávilágítani – végigelemezve mind a győztes/vádlott erényeit és erősségeit, mind a vesztes/vádló hibáit és mulasztásait –, hogy védenecsei egyáltalában nem is szorultak rá, hogy vesztegetéssel próbálják a választás kimenetelét befolyásolni, mivel éppen elég érv szólt amellet, hogy biztosak lehessenek győzelmükben. Ezzel tehát közvetve bizonyítja az *ambitus* vádjának megalapozatlanságát. Másodsorban azonban a *contentio dignitatis* arra is szolgált, hogy a bírának mint a választókat reprezentáló közvéleménynek bizonyítani lehessen, hogy a választás nyertese mindenképpen alkalmasabb az adott tisztségre, mint ellenfele – ezt hivatott alátámasztani a választási kampány során elkövetett hibák és mulasztások felsorolása is, mintegy azon gondolatmenet indokolásaként, hogy aki rátermettebben irányítja választási kampányát, az a tisztséget is hatékonyabban fogja ellátni. Mindezek alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a szónok a bírákat arról is meg akarta győzni, hogy nem csupán bűncselekmény hiányában kell a nyertest felmenteni, hanem a személy alkalmassága, illetve a vádló alkalmatlansága miatt sem szabad a választás eredményét érvényteleníteni.¹⁴⁰

Az *ambitus* vádjának érdemi cáfolata mindkét beszédben igencsak rövid, már-már az elégtelenségig tömör.¹⁴¹ Ennek az okát egyfelől kereshetjük abban, hogy mindkét perből csak

---

¹³⁶ *Comm. pet.* 3.

¹³⁷ *Cic. Planc.* 23. *flos equitum Romanorum*

¹³⁸ *Cic. Verr.* 2, 2, 7. *firmamentum ceterorum ordinum*

¹³⁹ *Cic. Planc.* 19. skk.

¹⁴⁰ Adamietz 1986. 113.

¹⁴¹ Kroll 1937. 132.

Cicero beszédei maradtak ránk, tehát sem a vádbeszédeket, sem a többi védőbeszédet nem ismerjük, s minthogy Cicero mindkét perben – szokásához híven – utolsóként emelkedett szólásra, feltételezhetnénk, hogy az előtte szóló védők már pontról pontra megcáfolták az érdemi, jogilag releváns vádpontokat. Ugyanakkor vélelmezhető, hogy Cicero valamiképpen utalt vagy hivatkozott volna e cáfolatokra – mindennek azonban nem található a nyomát. Igen valószínű, hogy mind a vád, mind a védelem a személyhez kapcsolódó érvekből indul ki, és a konkrétan alátámasztható és cáfolható vádpontok – már csak a bizonyítékoknak az ügyek jellegéből fakadó csekély száma miatt – sem játszottak komolyabb szerepet. A védők sokkal inkább azt próbálták bizonyítani – annál is inkább, mivel a törvényileg szankcionált *ambitus* és a morálisan kifogásolható, ám jogilag elfogadható *ambitio* határa nem volt élesen megvonható –, hogy a választók kegyeinek megnyerése során nem került sor botrányos, túlzó, a hagyománnyal és a szokásokkal ellenkező lépésekre.¹⁴² Az *ambitus* és az *ambitio* határainak elmosódó volta miatt jó eséllyel elfogadhatjuk Kroll azon megállapítását, miszerint e cicerói beszédek éppenséggel a helyesen és mértékkel gyakorolt *ambitus* dicséretének is felfoghatók.¹⁴³

A *Pro Murenában* Cicero mellett érvel, hogy míg Cato a választók kegyeinek mindenfajta keresését, vagyis a kíséretet, a vendéglést és a cirkuszi-színházi helyek ingyenes osztogatását helyteleníti, addig Murena mindezen lépések során ügyelt a bevett szokások meg- és a kellő mérték tiszteletben tartására: a kíséretet nem pénzért toborozta, a színházi helyeket, akárcsak a lakomákat barátai nagylelkűsége tette lehetővé, amit pedig a törvény és a szokásjog szintén nem tiltott.¹⁴⁴ A *Pro Plancióban* azon vádra, miszerint Plancius *coitióra*, vagyis törvényileg is megengedett szövetségre lépett a másik győztes pályázóval, Plotiusszal, egyszerűen megfelelhetett: eredetileg Laterensis akart Planciusszal szövetséget kötni, ám ez meghiúsult. A vád érvelése mögött e ponton azon ok tételezhető fel, hogy a *coitióban* foglalt megállapodás nem Laterensisnek kedvezett.¹⁴⁵ A *Circus Flaminiusban* történt pénzosztás körülményei, a pénz eredete és rendeltetése nem volt pontosan meghatározható és bizonyítható, így e vád is súlytalannak mutatkozott¹⁴⁶ – legalábbis a cicerói narratívában. Az összes többi kijelentést pedig, megfelelő bizonyítékok híján, Cicero könnyen minősíthette pletykának és rágalomnak.¹⁴⁷

---

¹⁴² Adamietz 1986. 114.

¹⁴³ Kroll 1937. 132.

¹⁴⁴ Cic. *Mur.* 68–77.

¹⁴⁵ Kroll 1937. 133.

¹⁴⁶ Cic. *Planc.* 55.

¹⁴⁷ Cic. *Planc.* 53–57.

Plancius mindezek alapján tehát nem merítette ki a *lex Licinia* tényállását, s e törvény alkalmazásának követelése nem volt egyéb, mint kezdettől fogva rosszszisztemű manőver a vád részéről a vádlott helyzetét nehezítendő.¹⁴⁸ A *lex Licinia* azon rendelkezését, miszerint a vád a négy *tribust* jelölhetett meg, amelyből a bírák kikerültek, Laterensis a törvény szellemével ellentétesen alkalmazta,¹⁴⁹ hiszen éppen a Voltinia-kerületet hagyta ki, ahol az állítólagos vesztegetésekre sor került, s amelynek bírái éppen ezért nagyobb rálátással ítélkezhetnek volna az ügyben – Cicero e véleményét nyilvánvalóan Hortensius is osztotta, aki ezt a cicerói beszéd elhangzása előtti napon, saját védőbeszédében is kifejtette.¹⁵⁰ A *communis ambitus* kétségkívül nem volt Planciusra rábizonyítható, hiszen ahhoz a pénzosztogatás szervezett és közvetlenül a jelölttől kiinduló voltát kellett volna igazolni – vagyis csupán megengedett mértékű *gratia* és *observantia* segítette Planciust barátai és támogatói részéről.¹⁵¹

Lényegében a *Pro Murena* és a *Pro Plancio* azonos elemekből épül fel, noha az elemek elrendezése némiképp eltérő. Mind a vád éles bírálattal illeti a védelmet elvállaló Cicerót, mind pedig ő határozottan bírálja, és szarkazmussal sem takarékoskodva támadja a vádlókat, Catót és Suplicium, illetve Laterensist. Egyfelől a vád arra törekszik, hogy a választáson győzelmet arató vádlott személyét a *reprehensio vitae* során hiteltelenné tegye, s ekként támassza alá az *ambitus* szükségszerűségét. Másfelől a védelem a *contentio dignitatis* révén próbálja meg a vereséget szenvedett vádló alkalmatlanságát bizonyítani, hogy ezzel is meggyőzze a bírakat, miszerint a vesztes fél kizárólag saját magának tehet szemrehányást kudarcáért, és a győztes éppen ezért nemcsak hogy nem követett el csalást vagy vesztegetést a választási kampány során, hanem arra nem is szorult rá. E taktika alkalmazására világos magyarázattal szolgál, ha meggondoljuk, hogy a győztes elítélése esetén a sorban mögé szorult vesztes nyerte el a vita tárgyául szolgáló tisztséget, vagyis a vádpontok igazságának bebizonyosodása a vádlott elítélése és megbüntetése mellett egyúttal a választási küzdelemben alulmaradó vádló számára garantálja a szavazatok útján meg nem szerzett tisztség megszerzését. *Crimina ambitus* tényszerű cáfolata ezen érvelést inkább csak megkoronázta, ám a per kimenetele szempontjából nem bírt kizárólagos értékkel, annál is kevésbé, minthogy a perbeli ítélet egyértelműen egy politikai döntést is magában foglalt. Az esküdtbírák nem csupán a bűnösség és az ártatlanság kérdésében szavaztak, hanem a betöltendő tisztség sorsáról is, s ezért vótumukat az *ambitus* fennforgása mellett a vádló és a

---

¹⁴⁸ Kroll 1937. 134.

¹⁴⁹ Cic. *Planc.* 42.

¹⁵⁰ Cic. *Planc.* 37.

¹⁵¹ Cic. *Planc.* 44. sk.

vádlott, vagyis a választási küzdelemben egymással vetélytársként szembenálló felek alkalmasságáról alkotott meggyőződésük is befolyásolta.¹⁵²

Ezen elemeknek a körülményeknek megfelelő elegyítéséből építkezik a szónok mindkét esetben. A *Pro Murena prooemium*ában azonnal reflektál a vád abbéli kifogásaira, amelyek a védői feladatok Cicero mint hivatalban levő *consul* általi elvállalására és ezáltal Sulpiciusszal ápolt barátságának elárulására irányulnak,¹⁵³ s a *peroratió*ban hivatali méltóságát védence érdekében felhasználható fegyverként veti be.¹⁵⁴ A konkrét vádakat megelőzően Murena életvitelének feddhetetlenségéről és személyének hivatali alkalmasságáról véli hasznosnak meggyőzni a bírakat,¹⁵⁵ amit a terjedelmes *contentio dignitatis*ban bővített formában nyomatékosít Murena érdemeinek kidomborításával és Sulpicius rátermettségének megkérdőjelezésével, illetve az általa a választási hadjárat során elkövetett hibák és mulasztások kiemelésével.¹⁵⁶ A vádpontok élet tompítja a Cato elleni, humoros formába öntött támadás, amellyel a Murena ellen felhozott kifogásokat mintegy a filozófus-államférfi túlon túl aggályos lelkiismerete és életidegen hozzáállása folyományaként állítja be.¹⁵⁷ A Catilina részéről fenyegető veszedelem hangsúlyozása, amellyel az egyébiránt kiváló tulajdonságokkal és emberileg feltétlenül elismerést érdemlő értékekkel rendelkező Sulpicius nem volna képes hatékonyan szembeszállni, tovább erősíti Murena helyzetét. Cicero tehát mint *consul* védi – amint a felmentő ítélet bizonyítja, hatékonyan – megválasztott hivatali utódját, s a védelem három pilléren nyugszik: Murena rátermettségén, Sulpicius alkalmatlanságán és mulasztásain, valamint az aktuálpolitikai helyzet veszélyeinek reális felismerésén.

Plancius perében a vád szintén összehangolt támadást indított a védő és egykori *consul*, Cicero ellen, mivel a vádlók úgy vélték, hogy csupán az ő meggyengítésével érhetnek célt Planciusszal szemben. Ennek megfelelően Cicero már a *prooemium*ban kiemeli Plancius érdemeit és szolgálatait, amelyekkel őt száműzetése idején támogatta, s ezekre építi fel a beszéd teljes utolsó harmadát, vagyis Cassius¹⁵⁸ és Laterensis¹⁵⁹ vádpontjainak cáfolatát, illetve a *peroratiót*.¹⁶⁰ A védő személyének jelentősége tehát ebben az esetben is messze felülmúlja védencéét, s elmondhatjuk, hogy Plancius felmentése szinte kizárólag Cicero

---

¹⁵² Adamietz 1986. 115.

¹⁵³ Cic. *Mur.* 1–10.

¹⁵⁴ Cic. *Mur.* 86. 90.

¹⁵⁵ Cic. *Mur.* 11–15.

¹⁵⁶ Cic. *Mur.* 15–53.

¹⁵⁷ Cic. *Mur.* 60–66.

¹⁵⁸ Cic. *Planc.* 68–71.

¹⁵⁹ Cic. *Planc.* 72–100.

¹⁶⁰ Cic. *Planc.* 101–104.

erkölcsi súlyának köszönhető, függetlenül a vádlott tetteitől vagy mulasztásaitól. A *contentio dignitatis* és Laterensis választási veresége okainak feltárása közül először a második elem jelenik meg,¹⁶¹ egyfelől Laterensis érzékenységet kímélendő, másfelől az általa elkövetett hibák felsorolásával vádlói lendületét mérséklendő. Csak ezután tér rá Cicero védenca életvitele tisztázására,¹⁶² mintegy védekező pozícióba szorítva a vádlót, mivel az – Cicero érvelése szerint – a *lex Licinia de sodaliciis* rendelkezéseinek értelmét kiforgatva, vagyis inkorrekt módon támadott Planciusra.¹⁶³ E taktika nagyban emlékeztet a Catóval szembeni kritikára – Cicero igyekszik a bírakat meggyőzni arról, hogy a vádlók eljárása, noha jogszerűnek és tűnhetnék, mindenképpen súlyosan méltánytalan. Laterensis vádlói pozícióját semmiképpen sem erősíthette azon némiképp lekezelő, vállon veregető biztatás, amellyel Cicero arra buzdítja, hogy nem adja fel a reményt: a jövőben bizonyosan nem váratnak majd magukra a közéleti sikerek, ha tanul hibáiból, és megfogadja az imént kapott tanácsokat.¹⁶⁴ A terepet jól előkészítve a szónok lapidáris rövidegességgel cáfolja az *ambitus* tényleges vádját, annál is inkább, mivel – érvel Cicero a továbbiakban a *contentio dignitatis*ban – Plancius kedvező lehetőségei és rátermettsége, s többek között a neki mint száműzött egykori *consul*nak nyújtott támogatás,¹⁶⁵ eleve indokolatlanná tették, hogy védenca törvénytelen eszközökhöz nyúljon.¹⁶⁶

Az *ambitus*-perek cicerói gyakorlatából egyértelműen megállapítható, hogy az ítélet, és ennek előzményeként a vád és a védelem szerepe is elsősorban politikai szempontok mentén orientálódott. A vádemelő fél gyakorta a választáson alulmaradt vetélytárs volt, aki egykori *competitor*, a per vádlottja elítélésétől nemcsak a törvénytelen üzelmek szankcionálását várhatta, hanem a római gyakorlat alapján arra is bizton számíthatott, hogy így, vagyis a per hozadékaként megszerezheti azon tisztséget, amelyet a szavazók megnyerésével nem tudott elérni. A bírák tehát a bűnösség vagy ártatlanság kérdésének eldöntése során a vádló és a vádlott, vagyis a választás győztese és vesztese kapcsán azok előéletét, az aktuális politikai helyzet diktálta szükségszerűségeket, az érintettek alkalmasságát, továbbá – amint a *Pro Murena* és a *Pro Plancio* meggyőzően bizonyítja – a vádlott érdekében fellépő *patronus* politikai súlyát is mérlegelték.¹⁶⁷

---

¹⁶¹ Cic. *Planc.* 5–30.

¹⁶² Cic. *Planc.* 30–35.

¹⁶³ Cic. *Planc.* 36–48.

¹⁶⁴ Cic. *Planc.* 49–53.

¹⁶⁵ Cic. *Planc.* 68–71.

¹⁶⁶ Cic. *Planc.* 58–67.

¹⁶⁷ Adamietz 1986. 117.